

Od skromne bolnišnice za otroke do sodobne klinike za otroške bolezni

V sestavku »Otroške zdravstvene ustanove v začetkih svojega razvoja«, objavljenem v prejšnji, tj. 3. številki »Zdravstvenega obzornika« smo opisali, kako si je utiralo pot otroško zdravstvo v svetu, in ugotovili, da je zgodovina otroškega zdravstva razmeroma mlada ne samo pri nas, temveč v svetu sploh.

Kakor drugod po svetu, je tudi pri nas najprej zbudil pozornost oboleli otrok. Prvi klic o potrebi otroške bolnišnice v Ljubljani zasledimo v predlogu učitelja porodništva dr. Bernarda Pachnerja, ki ga je leta 1843 prek mediko-kirurškega učnega zavoda v Ljubljani naslovil na mestni magistrat. Vendar to obdobje ni bilo »primerno«, da bi center državne administracije — Dunaj popuščal pred vretjem meščanskih revolucij in narodnostnim prebujanjem ter ugodil prošnjam dežele s podrejenim ljudstvom. Šele čez 18 let je to uspelo ljubljanskemu mestnemu fiziku dr. Viljemu Kovaču. Do takrat so imeli v Ljubljani edini otroški zavod, najdenišnico v Florjanski ulici, v poslopju tik cerkve, zavetišče za zavržene otroke, zavod, ki nam zbuja predstavo na otroško hiralnico, kakršne so bile tovrstne ustanove tudi povsod drugod.

Že leta 1862 je dr. V. Kovač večkrat sprožil svojo zamisel na pristojnih mestih. Kmalu je pridobil za svojega zaveznika mestnega župana doktorja E. H. Costo, ki je zainteresiral za to tudi vplivne kroge. Za podporo javnosti pa so poskrbeli ljubljanski časopisi. Njegov apel na mestno prebivalstvo, članek, ki je izšel 3. maja 1865 v »Novicah«, je naletel na ugoden odmev. Članek v Novicah se glasi:

»Skušnje skor devetih let, ko sem imel z bolj ubozimi ljudmi opraviti, so me učile siromaštvo ljubljanskih delavcev spoznavati. Uboštva pa je čedalje več, ker je dela vsako leto manj; kupčija peša, sladkornica je pogorela, predilnica se ustavila itd. Ako tedaj zdrav delavec zavoljo malega zaslužka pomanjkanje trpi, koliko bolj šele njegova družina, in v družini najbolj otroci, posebno ako bolehajo; katerih zavoljo revščine starišev, zavoljo slabega stanovanja, nerednega in slabega živeža raje bolezen prime, kakor otrok bogatinov. Skušnja teh let mi je celo pokazala, da so se otroške kužne bolezni med revnimi prebivalci pričele, potem pa šele otroke bogatejših starišev napadale. Krivo je bilo tega največ to, da je več družin in več oseb na prav ozkem prostoru stanovalo, pomanjkanje dobrega zraka trpelo, posebno po zimi; zatorej so ognjišča kužnih bolezni posebno stanovanja ubozih.

Revni stariši tih otrok, ako zbolijo, dobijo v bolnišnici postrežbo in pomoč; otrokom pa, ako zbolijo, manjka najpotrebnejše postrežbe, ker po bolnišničnih postavah se otroci pred 13. letom ne smejo v bolnišnico jemati. Stariši morajo na

delo iti, da sebi in otrokom pičlo hrano zaslužijo. Bolni otrok leži tedaj ves zapuščen, ali pa ga kak malo večji otrok varuje, kateri še sam varha potrebuje. Zapo-vedi zdravnikove se ne spolnjujejo, ker matere, kadar zdravnik pride, ni doma ali pa denarja nima, da bi zdravila, juhe ali mleka kupila, in ker se zdravila le rojenim Ljubljancanom zastoj dajejo. Mnogokrat še celo mati zdravilo nerabljeno pusti in obupana v potrebi svoji prosi, naj bi previdnost božja bolnega otroka trpljenja in nesreče rešila. Akoravno se take želje starišev v prvem trenutku kažejo zoper-naturne in neusmiljene, vendar niso take, ako si revščino nekaterih ljudi pred oči postavimo.

Vem, da je veliko mestjanov, čeravno ne v tej primeri, vendar saj nekoliko priložnosti imelo, se vsega tega prepričati po lastnem pregledu — da je celo veliko njih že pomagalo z obleko, denarjem, živežem itd., ali vkljub najboljši volji je bilo nemogoče, bolnemu otroku nagloma napraviti dobro postrežbo.

Mnogi, ktere je taka nesreča ginila, bi utegnili tedaj prašati: »Kako bi se dalo bolnim otrokom pomagati?«

Na to odgovorim in z mano skušnja v družih mestih: Naj se napravi otroška bolnišnica v Ljubljani, v kateri v začetku odločeno število, pozneje pa vsaki zares bolni otrok postrežbe in pomoči najde. — Bolnišnici naj se pa pridene za revne bolne otroke še to, da v njej tudi taki otroci, ki so doma pri stariših, brez plačila zdravila enkrat na dan ob določeni uri dobivajo.

Marsikdo mi utegne to zavriniti, češ, da to preseže, vkljub vsej dobrotljivosti, denarne moči. Ali jaz mislim, da ta ugovor ne velja; to se pravi, ljubljanske moči, živo dobrotljivost, unetje za vse lepo in dobro prenizko ceniti. Glejte! varovalnico za male otroke so ob času, ko je revščina v Ljubljani dvakrat manjša bila, potrebno spoznali in po dobrotljivosti ljubljanskih prebivalcev in posebno gospa napravili, in vendar ta naprava pomaga le zdravim otrokom; koliko več bi naprava otroške bolnišnice ljubljanski dobrotljivosti časti pridobila, ker bi bolnim revnim otrokom v pomoč bila.

Da se zadržki nikomur nepremagljivi ne dozdevajo, naj omenim, da ste se na Dunaji v zadnjih 10 letih dve otroški bolnišnici ustanovili po milodarnosti posameznih dobrotnikov; bolnišnica sv. Ane po trudu zdaj že mrtvega dr. Mauthner-ja, viteza Mauthsteinskega, kateri je po vrlih Dunajčanih v blagem svojem trudu zdatno podpiran bil; ta je zdaj, ko so blago to napravo spoznali, občinska bolnišnica postala.

Povem to, da se na Dunaji, kjer stanuje čez 500.000 ljudi, na leto v dveh otroških bolnišnicah in v zavodih za oskrbljenje otrok, 17.000 otrok zastoj oskrbljuje; to bi zneslo v Ljubljani, ktera šteje 22.000 prebivalcev, 750 revnih otrok, katerih bi bilo treba oskrbovati. Jasno je po teh številkah, da je treba, iz začetka, če bi darovi pristupili, le tretji del teh 750 otrok oskrbovati.

Dovolite mi tedaj, častiti ljubljanski prebivalci, da Vas v blagi namen prosim pomoči za vtemeljenje v začetku prav male otroške bolnišnice za 10 postelj — 5 za bolne dečke, 5 za bolne deklice.

Vsak še tako majhen znesek se sprejme z veliko hvalo, kakor tudi vsako darilo otroškega perila, perila za postelje, posteljnaki, mizice itd.

Jaz sam pa obljubim, da vse svoje žive dni brez plačila zdravnik hočem biti mladi napravi in revnim otrokom in da v prvem letu tudi brez plačila potrebna zdravila v ljubljanskih lekarnicah dobimo.

Ako gre po sreči, upa podpisani s pomočjo milih dobrotnikov, kakor tudi po poročilih v oporokah, katerih se tej napravi kakor drugim dobrotnim napravam gotovo manjkalo ne bode, da se izprva majhna bolnišnica kmalu bode po potrebi razširila. — Mili darovi, kakor tudi orodje, perilo itd. se bodo potrjevali in očitno naznanjali v ljubljanskih časnikih, in dobrotniki so prošeni, darove izročiti gospem, ktere pridejo prosit za to bolnišnico. Kdor daruje 25 gld. ali eno posteljo za bolnišnico, je ustanovnik, kateri ima glas v zboru dobrotnikov.

Dr. Vil. Kovač,

dosluzeni zdravnik v deželni bolnišnici, praktični zdravnik in porodničar v Ljubljani.«

Hkrati s tem je bil na njegovo pobudo ustanovljen odbor ljubljanskih izobraženk »damski komite«, ki je prevzel nabiranje prostovoljnih prispevkov. Njihov trud, ko so hodile s pisanim pozivom v slovenskem in nemškem jeziku od hiše do hiše, je poplačalo polno razumevanje prebivalstva. V kratkem času so zbrale 4.000 fl. To je bila obetajoča vsota, ki so jo dopolnjevali še izdatnejši prispevki odličnikov, kajti ideja je postala popularna. Na Poljanah št. 54 (pozneje Jožefišče na Poljanski cesti) so kupili poslopje z zemljiščem. Priprave za to in upravljanje zavoda je prevzelo Društvo za vzdrževanje otroške bolnišnice. Deželna vlada je potrdila društvena pravila in bolnišnica z 12 posteljami je bila odprta 19. novembra 1865. Na ta dan je bil prirejen elitni koncert, kakršnih je bilo v Ljubljani malo in ki je z izkupičkom prinesel novo ustanovljenemu zavodu znatno vsoto. Društvo pa ni imelo lahke naloge, od časa do časa je bolnišnici grozil propad. Prirejanje kulturno-umetniških nastopov, elitnih plesov, prošnje na imovite meščane, na zavode in oblasti so le težko krile visoko režijo brezplačnega zdravljenja. Zdravila je dajal brezplačno lekarnar Albert Ramm, otroke pa brezplačno zdravil dr. Viljem Kovač.

Leta 1866 je bilo sprejetih 64 otrok, umrljivost je znašala 13,7%. V primerjavi z umrljivostjo v dunajskih otroških bolnišnicah: 24 in 19% je že to bil velik uspeh. V tem letu je predlagal dr. Kovač misel ustanovnih postelj in sam daroval v ta namen velikansko vsoto 1200 gld. Ljubljana ga je v tem letu počastila za velike zasluge in požrtvovalnost z naslovom častnega meščana. Leta 1877, ko je bila ukinjena najdenišnica in je začela pošiljati v otroško bolnišnico bolne otroke do 13. leta starosti deželna bolnišnica, je bil gmotni položaj nekoliko boljši. Tedaj je imela bolnišnica 17 postelj.

Po štiriindvajsetih letih, 19. novembra 1889, se je otroška bolnišnica preselila v novo sezidano poslopje, ki je služilo nad šestdeset let. Tu je bilo zdaj več prostora in 30 postelj, kar je bilo nujno potrebno, saj je bolnišnica za revne otroke postopno le postajala zavod za zdravljenje otrok nasploh. Ta ustanova je bila v poslopju sedanjega Dečjega doma v Ulici Stare pravde. Zdravniško službo, ki jo je nad dvajset let, skoro do svoje smrti, brezplačno opravljajal ustanovitelj dr. Kovač, so prevzeli drugi.

Prva svetovna vojna je bila nova preizkušnja za obstoj zavoda. Privatni viri so usahnili, vzdrževala ga je v omejenem obsegu takratna Kranjska hranilnica. Ob

razsulu Avstro-Ogrske je bil zavod še vedno v rokah Društva za vzdrževanje otroške bolnišnice. Društvo je bilo izključno nemško in močna nemška postojanka. Slovenski človek je bil lahko zaposlen le kot delavec — težak pri obdelavi vrta ali v pralnici. Po prevratu 1919 je prevzela zavod tedanja deželna vlada za Slovenijo.

Strokovno vodstvo otroške bolnišnice je bilo zaupano specialistu za otroške bolezni dr. Bogdanu Derču. Medvojne razmere so močno prizadele zavod. Primanjkovalo je vsega, od hrane do oprave in zdravniških pripomočkov. Z veliko požrtvovalnostjo zagretega dr. Derča je bil zavod kmalu usposobljen za delo. Ob bolnišnici je dr. Derč osnoval tudi prvi ambulatorij za otroke. Ta je deloval do leta 1924, vse do ustanovitve Zavoda za socialno-higiensko zaščito dece v Ljubljani.

Leta 1934 je bila otroška bolnišnica pripojena kot poseben oddelek splošni državni bolnišnici. Tako je ostalo vse do osvoboditve. Ves ta čas pa se je morala boriti s številnimi težavami. Samo poslopje in notranja ureditev nista več ustrezala svojemu namenu. Primanjkovalo je bolniških sob in neobhodno potrebnih prostorov ter naprav za diagnostiko, tako na primer laboratorij in rentgen. Male bolnike so morali voziti tudi v najhujši zimi v kočiji na specialne preglede in preiskave v ustrezne oddelke splošne bolnišnice. Med naštetimi težavami pa je bilo ves čas močno prisotno pomanjkanje šolanega in stroki vdanega kadra za nego bolnih otrok. Kakor v vseh takratnih bolnišnicah Slovenije so tudi tukaj oskrbovale bolnike redovnice. Kljub vsemu pa se je zavod v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno močno izpopolnil. Število sprejemov je naraslo od 398 v letu 1920 na 2285 v letu 1940, umrljivost pa je padla od 23 % v letu 1920 na 4 % v letu 1940. Takratni učenci in sodelavci v zavodu, med njimi zlasti profesor dr. M. Avčin, poudarjajo neprecenljive zasluge za tako lepe uspehe osebnosti dr. Bogdana Derča.

Ideja pediatrov o preureditvi zavoda v središče unitaristične pediatrije na Slovenskem je postajala z vsakim dnem bolj utemeljena. Uresničena pa je bila šele po osvoboditvi. Že v poletju 1945. leta, z ureditvijo popolne medicinske fakultete v Ljubljani, je bila ustanovljena pediatrična klinika. Prvi profesor pediatrije in predstojnik otroške klinike je bil dr. B. Derč. Nego otrok in vse delo so prevzele medicinske sestre in otroške negovalke. To je tudi prvi nastop medicinskih sester v civilnih bolnišnicah v Sloveniji. Dolžnost glavne sestre je od prvih začetkov do nekaj let nazaj, vse do upokojitve, opravljala medicinska sestra Vida Vrbič-Korbar. Z obsežnim teoretičnim in praktičnim znanjem, ki si ga je pridobila na beograjski otroški kliniki pri prof. dr. M. Ambrožiču, je organizirala strokovno nego in zlasti z naslednikom prof. dr. Derča, s predstojnikom dr. M. Avčinom poskrbela za zgledno ureditev nove ustanove.

Klinika je bila nameščena v štirih posloppjih. Razen poslopja bivše otroške bolnišnice so uporabili še poslopje v ulici Stare pravde, kjer je danes Mestna porodnišnica, poslopje v Streliški ulici 6, kjer je sedaj Centralni ginekološki dispanzer, ter vilo na Gruberjevem nabrežju. Dobra organizacija, vdanost delu in smisel za otrokov čustveni svet so rodili razveseljive uspehe: nagel strokovni vzpon in malim bolnikom prijetno bivališče. Vkljub temu je bilo delo z vsakim dnem težje. Potrebe, ki so jih povečevale hude posledice vojnih razmer ter zahteve kliničnega dela, so zahtevale ustreznejše prostore in dodatno opremo. Leta 1954 se je otroška klinika preselila v današnje poslopje, takrat nanovo sezidano stavbo na Vrazovem trgu. Z vrsto strokovno podkovanih kadrov in z ugodnejšimi pogoji je kmalu dosegla raven

razvitih evropskih medicinskih ustanov. Pri tem pa ne gre pozabiti na delež medicinskih sester in takratnih otroških negovalk pri notranjem delu zavoda.

Bilo bi prav, da nam o tem, zlasti o prvih časih svojega dela napišejo kaj tudi prve medicinske sestre in otroške sestre te pomembne institucije.

C. B.

Prim. članek dr. Ivana Logarja v PČZ 1956 »Iz zgodovine otroške bolnišnice v Ljubljani.«

Preventivni ukrepi pred transfuzijo

Razen vestnosti in natančnosti so pri transfuzijah za njihovo čim večjo varnost in da bi se čimbolj zmanjšale možnosti nevšečnih reakcij, potrebne še posebne naloge, ki jih ne kaže zanemarjati.

Med nje sodijo čitljivo in vestno izpolnjevanje naročilnic, obeleževanje epruvel pred odvzemom bolnikove krvi in vpis orientacijske krvne skupine; le-ta in Rh se določata na ploščici in v epruvelah. Naročilnice z oznako »nujno« nas primorajo k skrajšanemu postopku (epruvete centrifugiramo, skrajšamo inkubacijo), medtem ko nas pripomba »statim« primora k takojšnjemu določanju krvne skupine in Rh na dveh ploščicah (bolnik dobi transfuzijo, laboratorij nadaljuje z delom in sproti poroča izvide), do transfuzije »univerzalnega« dajalca (»O«) z nizkim titrom aglutinovin in negativnim hemolizinskim testom.

Krvne konzerve prenašamo v termostabilnih posodah in jih hranimo pri $+4^{\circ}\text{C}$ do $+6^{\circ}\text{C}$. Le izjemoma (eksangvinacije ipd.) segrevamo konservo do 37°C največ 30 min. Zamašek prebodemo tik pred transfuzijo. Če je količkah mogoče, dajemo transfuzije bolniku na tešče. Opravljeni morajo biti navzkrižni preizkusi ob raznih temperaturah, v medijih, z encimom in s Coombsovim testom. Če se mudi, skrajšamo celotni postopek in sporočamo rezultat »prve faze«.

Transfuzijo vodi zdravnik, ki mora biti navzoč pri otrocih, pri nezavestnih in duševno zmedenih bolnikih. Prekontrolirati je treba rok uporabnosti in podatke ter napraviti Oehleckerjev preizkus! Če nastane reakcija, prenehamo s transfuzijo, steklenico, bolnikovo kri in podatke pa vrnemo transfuziji. Nemudoma je treba uporabiti suspenzijo idr.

Dr. Edvard Glaser